

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Цінності студентів різної політичної орієнтації

Студентки 4 курсу групи ПС-42 першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Психологія» за
спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ

Вікторії ОЛАРЕСКО

Керівник: к.психол.н., доц. Наталія

МАЄВСЬКА

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів: _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження цінностей у студентів різної політичної орієнтації.....	6
1.1. Теоретичні підходи до вивчення цінностей в сучасній психології.....	6
1.2. Розгляд політичних орієнтацій як політико-психологічної проблеми	9
Висновки до першого розділу	12
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження цінностей студентів з різною політичною орієнтацією	14
2.1. Методичний опис дослідження та його складових.....	14
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	19
2.3. Опис математичної статистики.....	24
Висновки до другого розділу.....	29
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35
АНОТАЦІЇ	37
ДОДАТКИ	39

ВСТУП

Молодь виступає одним з головних потенціалів, ресурсів держави, а студентство є найбільш активним періодом включення людини в соціальну діяльність. У процесі набуття компетенцій для майбутньої професії, особистість продовжує формувати свої ціннісні орієнтації, які детермінують поведінку особи, адже в потребах відображаються цінності.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що молодь є найбільш активним прошарком суспільства, тому важливим є вивчення політичних орієнтацій у даної групи населення, особливо в сучасному соціокультурному контексті. Політичні орієнтації студентів визначають їхню політичну активність, громадянську активність, а також мають чималий зв'язок із формуванням майбутнього політичного ландшафту в суспільстві, країні. Вивчення ціннісних установок у студентів дозволить краще зрозуміти динаміку суспільно-політичних процесів, саме тому раніше вченими-психологами вже розглядалася аналогічна тематика [2; 5]. Але попередні роботи переважно зосереджувалися на аналізі виборчих уподобань і ціннісних орієнтацій. Політичне, економічне та соціокультурне середовище в Україні сильно змінюється з року в рік, особливо останнім часом, тож доцільним є дещо розширити область дослідження і проаналізувати цінності студентів з різними політичними орієнтаціями.

Актуальність дослідження підтверджується популярністю та значущістю вивчення такого феномену, як цінності в соціальних та політичних науках, у тому числі серед українських вчених, наприклад І. Кряж, Е. Носенко, Р. Карковська та інших.

Проблема дослідження полягає у суперечності між наявними в літературі різними поглядами щодо цінностей у студентів різної політичної орієнтації. Деякі дослідження вказують на те, що ціннісні орієнтири в постмодерному суспільстві, де ми зараз живемо, спрямовані більшою мірою на формування правої позиції, в той час, як інші дослідження переконують, що в сучасному суспільстві більше

формується тенденція до лібертаріанства. Така суперечність в літературі потребує подальшого дослідження та ретельного аналізу для з'ясування дійсного положення речей в питанні цінностей у студентів різної політичної орієнтації.

Мета дослідження полягає у визначенні цінностей студентів з різними політичними орієнтаціями.

Об'єкт дослідження – цінності.

Предмет дослідження – цінності студентів з різною політичною орієнтацією.

Згідно з предметом, об'єктом та метою дослідження, було сформульовано основну **гіпотезу** дослідження: різні пріоритетні цінності є чинниками політичних орієнтацій особистості, а саме орієнтація на політичну позицію, яка позитивно асоціюється з реалізацією цих типів цінностей. Тобто:

- 1) Для лівих авторитарних – «Безпека» та «Доброзичливість»;
- 2) Для правих авторитарних студентів пріоритезовані «Влада» та «Стимуляція»;
- 3) У студентів з лівими лібертаріанськими поглядами будуть пріоритезовані такі цінності як «Універсалізм» та «Самостійність»;
- 4) Для представників правого лібертаріанського типу це «Традиція» та «Досягнення».

Тож мета та висунута гіпотеза обумовили наступні **завдання** дослідження:

1. Здійснити аналіз стану розробки проблеми політичних орієнтацій, та їх взаємозв'язку з цінностями студентів в науковій психологічній літературі.
2. Визначити політичні орієнтації та особливості системи цінностей досліджуваних, чинники, які пов'язані з політичними орієнтаціями студентської молоді.
3. Проаналізувати взаємозв'язок цінностей з політичною орієнтацією досліджуваних.

Методи дослідження. Для реалізації програми дослідження було використано комплекс емпіричних та теоретичних методів, таких як систематизація наукових літературних джерел, теоретико-методологічний аналіз проблеми, адаптація

методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» українською мовою за Семків І. І, Опитувальник визначення механізмів політико-ідеологічного самовизначення (ОМПС) – Циганенко Г.В., «The Political Compass» тест.

Обробка даних дослідження відбувалася за використанням методів описової статистики та математичної статистики, таких як критерій рівності дисперсій Левеня, однофакторний дисперсійний аналіз Крускала-Уолліса та факторний аналіз.

Вибірку дослідження складає студентська молодь, 148 осіб віком від 17 до 28 років, що перебуває та навчається на території України. Студенти були розподілені на 4 групи, кожна з яких відповідно містить: 30 осіб, 43 особи, 45 осіб та 30 осіб.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ РІЗНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Цей розділ присвячений аналізу розуміння цінностей в психологічній літературі та їх взаємозв'язків з політичними орієнтаціями, розглядається розробленість даної проблеми в психологічній науці. Розглянуто механізми формування цінностей, їх розуміння різними вченими, різновиди та підходи до визначення й класифікації цінностей. Також описується підхід до вивчення в психологічній науці поняття політичних орієнтацій, розглядається термін політичного спектру. Охоплюється розподіл людей на категорії за політичними орієнтаціями та надано вичерпний опис кожної групи на базі інформації літературних джерел. Також присутній опис наявних в науці думок про систему цінностей та формування політичних орієнтацій.

1.1 . Теоретичні підходи до вивчення цінностей в сучасній психології

Дослідження цінностей в психології є ваговою галуззю, спрямованою на розкриття глибинних мотивів та впливів, що формують людську поведінку. Цінності фундаментально визначають, що є важливим для індивіда, які цілі він прагне досягти та які вчинки обирає. Історія дослідження цінностей охоплює безліч етапів, розвиток яких відображає культурні, соціальні та індивідуальні аспекти людського існування. Цінності в психології можна визначити як структурний компонент особистості, що містить відображення накопиченого досвіду та є сутністю свідомості. Особистість приймає рішення враховуючи власні ціннісні орієнтації і з огляду на них [3, с 50]. В психологічній літературі співвідносять цінності з ідеалами, потребами та бажаннями.

Як науковий термін поняття «цінності» було започатковане Аристотелем. На сьогодні цінності поділяють на матеріальні та духовні. А також можна виокремити

три форми існування цінностей: 1) абстрактна концепція, що сформована соціальною свідомістю і відображає ідеї про важливі сфери громадського життя, такі цінності є загальнолюдські та відображають вічні ідеали, як справедливість, істина або краса; та суто історичні цінності – демократія, рівність; 2) об'єктивована форма цінностей, як відображення етичних, естетичних, правових чи політичних ідеалів; 3) соціальні цінності, що входять у психологічну структуру особистості через індивідуальний досвід, як одне з джерел мотивації поведінки [9, с 36].

Професор психології Ш. Шварц визначає цінності як переконання, що стосуються очікуваних результатів поведінки, кінцевої мети вчинків. Опитувальник, який розробив вчений сфокусований на визначенні базових людських цінностей, які втілюють універсальні потреби людей. Методика Ш. Шварца «Портрет цінностей», яка використовується в нашому дослідженні, була адаптована українською мовою І. Семків. Ця методика призначена для аналізу еволюції цінностей у різних груп або культурах у зв'язку зі змінами, які відбуваються в суспільстві та життєвими викликами. Тут вчений виділив наступні 10 базових цінностей: Конформізм, Традиція, Доброзичливість, Універсалізм, Самостійність, Стимуляція, Гедонізм, Досягнення, Влада і Безпека. На підставі отриманих результатів методики можна створити ієрархічну структуру цінностей особистості або групи людей. Цінність, яка набирає найбільше число балів, стає ключовою для особистості та впливає на її діяльність і творчість. При створенні опитувальника, Ш. Шварц спирався на думку про те, що зміст цінностей характеризує тип мотиваційної цілі, яку цінність передає. Таким чином, вчений і зміг виділити десять типів, згрупувавши окремі цінності згідно зі спільністю цілей.

Серед вітчизняних вчених, дослідженням цінностей займався М. Й. Боришевський, він стверджував, що феномен цінностей значною мірою є проблемою відношення індивіда або суб'єкта до об'єктивних духовних чи моральних наслідків людської діяльності. При цьому, він зазначав, що пріоритетні, або домінуючі цінності є основою для мотивів, якими в процесі життєдіяльності

керується людина, а також вони формують інтегральну мотиваційну структуру особистості [1, с. 40].

Також відзначити можна українську вчену Т. С. Яценко, яка у своїх роботах наділяє цінності особливою важливістю. Авторка переконує, що цінності, що проголошуваними та усвідомленими, не можуть повною мірою визначати поведінку людини в соціумі, акцент ту на тому, що декларовані цінності можуть суперечити тому, які результати мають людські дії.

Крім цього, існує низка досліджень, що розділяють схожу з нашою тематику – дослідження Р. Інглхарта про сучасне суспільство та мінливі цінності у ньому [11], у цьому дослідженні автор спостерігає тенденції щодо важливості певних культурних цінностей у громадян конкретної країни. Так, у суспільствах індустріального типу, де переважають цінності модерну, люди цінують самодисципліну, економічний ріст, відданість – ставлення до влади поважне. На відміну від цього, в країнах де превалюють постмодерні цінності – люди прагнуть свободи індивідуального вибору. Теорія Р. Інглхарта неодноразово піддавалася критиці, втім, ідеї вченого радше доповнювалися в подальших дослідженнях інших дослідників, ніж нівелювалися, прикладом може слугувати «Світове дослідження цінностей», до більше детального розгляду якого ми повернемося трохи пізніше.

М. Білські провів аналіз досліджень політико-психологічної спрямованості і дійшов висновку, що в попередніх дослідженнях тривалий час роль цінностей у політиці зосереджувалась переважно на двох базових цінностях, а саме таких як рівність та свобода – вони були визначені основними політичними цінностями М. Рокічем. На основі цих та інших даних, Ш. Шварц та М. Білські дійшли висновку, що також можуть мати місце й інші цінності в процесі формування політичної орієнтації.

У 2003 році було проведене дослідження М. Барнеа, щодо політичних уподобань у 14 країнах світу. Було у результаті виявлено, що в країнах, де політична конкуренція зосереджена на питаннях національної безпеки, більшою мірою, пріоритетованими цінностями були «Безпека» та «Відповідність» («Конформізм»)

на противагу «Самостійності» та «Універсалізму». А в країнах, де політична конкуренція обертається навколо розподілу матеріальних ресурсів, ключовими були цінності «Універсалізм» та «Доброта» проти «Досягнення» і «Влади»[10].

У 1981 році професором Рональдом Інглхартом було започатковано «Світове дослідження цінностей», у якому в 2020 році взяла участь і Україна. З цього дослідження можна дізнатись інформацію щодо базових описів і ціннісних спрямувань окремих суспільств чи країн, відслідкувати тенденції змін у суспільному розвитку та виконати порівняльний аналіз конкретних суспільств для різних тематичних блоків та за різними індикаторами. Мета цього проекту полягає у визначенні впливу стійкості або зміни цінностей у часі на соціальний, політичний та економічний розвиток країн і суспільств. За даними цього дослідження, кожна друга людина в Україні, з тих, що досягли виборчого віку, постійно бере участь в голосуваннях на місцевих виборах, а загалом політикою цікавиться кожен третій мешканець України [6]. Це дослідження включає близько 100 країн світу і проводиться періодично, остання на сьогоднішній день, сьома хвиля, була проведена у 2020 році.

За даними «Світового дослідження цінностей», населення України стало більше схильним до ліберальних ідей, порівняно з даними 2011 року, зростає терпимість до питання абортів, гомосексуальності, сексуальних відносин до шлюбу та розлучень. Однак більшість населення станом на 2020 рік досі не вважає виправданими аборти – це 53,8%, а три чверті не сприймають в тій чи іншій мірі гомосексуальність [6, с.149].

1.2 . Розгляд політичних орієнтацій як політико-психологічної проблеми

Політичний спектр, котрий використовується в нашому дослідженні можна охарактеризувати наступним чином – як систему, що графічно виражена у вигляді шкали, яка відображає різні політичні позиції та філософські уявлення, з актуальних для суспільства питань протягом певного періоду часу [12, с 2]. Політичний спектр є багатовимірним і історичний час, в який він використовується відіграє велику

роль, адже питання одностатевих шлюбів, до прикладу, не було проблемою, яка хвилювала суспільство сто років тому. Але деякі питання витримали випробування часом і лишаються актуальними як в минулому, так і сьогодні. Як приклад можуть слугувати питання ставлення до власності, індивідуальної свободи, справедливості та громадянських прав, та інші.

Найдавніший поділ на «лівих» та «правих» спостерігається як наслідок поділу суспільства після революції 1789-99 років у Франції. Тоді частина людей, що сиділа в лівому крилі парламенту, виступала за громадянські права та свободи і свободу торгівлі, а на протилежній, правій, стороні були переважно представники аристократії, які намагалися зберегти існуючий на той момент стан речей. Відтоді «ліві» ідеологи стали асоціюватись із змінами, а «праві» з консерватизмом. Раніше існував тільки поділ на дві частини, але згодом було виявлено необхідність в уточненні та запропоновано поділ спектру на чотири частини [15, с 9].

Сучасний політичний спектр зображено на Рис.1.1.

Рис. 1.1. Політичний спектр.

Перейдемо до більш детального розгляду типових характеристик представників кожної групи.

Соціалісти, або авторитарні лівого крила – підтримують загальні ідеї авторитаризму, про те що заради успіху країни, громадянські права та свободи можуть бути обмежені. Авторитарні ліві вважають необхідним централізоване

керівництво та подібні за економічними поглядами на інших представників лівого крила, тобто критикують приватну власність та ринкову економіку, виступають за рівність, але вирізняються вони авторитарними методами, які, втім залучають з метою забезпечення добробуту ближніх. Висунуто припущення, про те, що пріоритезованими цінностями для людей, що відносяться до цієї групи будуть «Безпека», та «Доброзичливість», адже такі цінності передбачають піклування про близьке оточення і звеличення важливості керованості суспільства з метою захисту, посилення безпечності – що відповідає типовому опису груп людей з такими політичними орієнтаціями в літературі.

Авторитарні праві базують свої ідеології на ідеях будування імперій, посиленні мілітаризму, культурі особи. Релігія та традиції часто є одними з ключових цінностей таких ідеологій. Вони виражають прихильність до керованої економіки, яка має забезпечувати добробут нації загалом, а не окремих підприємців. До цього напрямку можна віднести фундаменталізм, традиціоналізм, а в крайніх проявах і фашизм. Тому логічним є припущення, що серед пріоритезованих цінностей у представників правого авторитаризму можуть бути «Стимуляція» та «Влада», бо саме ці цінності передбачають набуття певного соціального статусу серед інших людей, а також стоять на противазі консерватизму, мають прагнення до розвитку.

Загалом лібертаріанська теорія визначає природні права на приватну власність, але існує велика відмінність між лібералами правого та лівого крила. Лібертаріанські ліві визначаються як ті, для кого передовими є ідеали соціальної рівності. [14, с 115] На відміну від консерваторів, вони виступають за захист прав сексуальних меншин, расову та гендерну рівність, фемінізм. Сюди відносять традиційну демократію, анархо-комунізм, анархію та натуралістів. Прихильники лівого лібертаріанського руху, на відміну від консерваторів, притримуються переважно атеїзму і називають релігійні «забобони» перешкодою для прогресу. До того ж ліві ліберали більшою мірою виступають за економічні свободи, а церква – може бути інститутом примусу та контролю, при цьому вони не заперечують свобод у виборі релігійних вірувань. Лівих можна поділити на «старих» та «нових», старі

схиляються до тоталітаризму, а нові відходять від нього, але продовжують боротьбу з ієрархіями. Також важливим аспектом поглядів лівих є розподіл ресурсів шляхами субсидій, пільг, квот для малозабезпечених та різних груп меншин. Ліві ліберали класично пов'язуються з прагненням до змін, мультикультуралізмом, виступають проти смертної кари, але за аборти та право на евтаназію. Тому виникає припущення, що в пріоритеті серед цінностей для лівих лібералів будуть полягати «Універсалізм» та «Самостійність», так як ці цінності передбачають турботу про загальний добробут усіх людей, також самостійність у діях та думках, невтручання держави в приватне життя населення.

Щодо консерваторів, або «лібертаріанських правих», зазвичай виступають за збереження традицій, є прихильниками конвенціонального, рутинного та налаштовані проти змін. Також їх визначають як більш прихильних до церкви, [11, с.100], відповідно, і більш релігійних, з дещо антагоністичним ставленням до науки, вони є менш толерантними, більш мілітаристськими та націоналістичними. А також мають схильність визнавати расові чи гендерні упередження. Саме так за класичною традицією визначаються консерватори. Тому виникає логічне припущення, що для представників консервативного типу, пріоритезованими цінностями, з переліку десяти цінностей за методикою Шварца, можуть бути «Традиція» та «Досягнення», адже за визначенням Ш.Шварца, цінність досягнення передає набуття особистого успіху у відповідності до стандартів соціуму, а він, як і традиції, є важливим, згідно класичного опису представників такої політичної орієнтації.

Висновки до першого розділу

У розділі було розглянуто поняття цінностей та ідеологічні установки особистості й суспільства. Цінності визначаються як критерії, за допомогою яких, людина визначає самоствалення і своє ставлення до світу загалом. Попередні дослідження показали, що цінності можуть відрізнитися в залежності від культурних, соціальних та історичних контекстів. За допомогою «Світового

дослідження цінностей» вдалося встановити тенденції у зміні цінностей у суспільствах та країнах, а також їх взаємозв'язок із соціальним, політичним та економічним розвитком. У результаті аналізу було виявлено, що цінності можуть бути ключовими для формування політичних установок та ідеологій. Різні політичні спектри, від лібералів до консерваторів, можуть мати різні пріоритети цінностей, що визначають їхні погляди та підходи до вирішення соціальних проблем. Поняття політичних орієнтацій визначається як система поглядів, що охоплює уявлення індивіда про політичні явища. Було досліджено теоретичні погляди на різні типи політичних орієнтацій, включаючи лібертаріанські, консервативні, соціалістичні та авторитарні ідеології. Кожна з цих орієнтацій має свої унікальні цінності, які визначають їхні погляди на роль держави, індивіда та суспільства загалом.

Отже, розуміння цінностей та їх дослідження є ключовим для пояснення поведінкових патернів, ідеологічних конфліктів та соціального розвитку суспільства. Вони відображають важливі аспекти культурного, соціального та інтелектуального життя людини і сприяють розвитку більш глибокого розуміння людської природи та суспільства в цілому.

Незважаючи на значну цікавість психологічної спільноти, у наукових працях існує розбіжність даних, щодо проблематики цінностей і політичних орієнтацій студентської молоді в Україні, тому вивченню цих аспектів і присвячується наше дослідження.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ З РІЗНОЮ ПОЛІТИЧНОЮ ОРІЄНТАЦІЄЮ

У даному розділі наведено опис методологічної бази дослідження, надано обґрунтування щодо застосування відповідних методик, а також розглядається інформація про розповсюдженість використання даних методів у психологічній науці. Наведений аналіз результатів дослідження і описано перспективи щодо подальшої розробки теми в психології та можливості, які надає наше дослідження для цього.

2.1 Методичний опис дослідження та його складових

У цьому дослідженні для виявлення пріоритетних цінностей та політичного спрямування в студентів були використані відповідно адаптація методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» українською мовою за Семків І. І та тест «The Political Compass». Також з метою визначення механізмів політико-ідеологічного самовизначення було використано опитувальник авторства Циганенко Г.В. – Опитувальник визначення механізмів політико-ідеологічного самовизначення (ОМПС). Методики вдало доповнюють одна одну, відповідно до мети та завдань нашого дослідження, сприяють досить глибокому аналізу розуміння політичних та ціннісних орієнтацій особистості, тож розглянемо детальніше особливості кожної з них, з метою роз'яснення їх користі для нашої роботи.

Методика Ш. Шварца дозволяє виявляти як позитивне, так і негативне ставлення до цінностей, що означає, що в даній методиці використовується не пряме ранжування, а скоріше рейтинг. Перевагою даного методу є можливість виявлення пріоритетів мотиваційних блоків – цілей, які особистість ставить перед собою на даний момент часу. В нашому дослідженні було використано українську

адаптацію даної методики за Семків І. І., що була розроблена в 2013 році та вже неодноразово була задіяна в дослідженнях, дисертаціях та інших наукових роботах.

Методика Шалома Шварца «Портрет цінностей» була розроблена ним у 1992 році. За моделлю, побудованою вченим, всі цінності є об'єднаними у певні блоки і підпорядковується відповідній мотиваційній меті. В опитувальних включені наступні цінності: «Конформізм або Конформність», «Традиція», «Доброзичливість або Доброта», «Універсалізм», «Самостійність», «Стимуляція», «Гедонізм», «Досягнення», «Влада», а також «Безпека».

Тож, до прикладу, щодо підпорядкування мотиваційній меті, цінність «Влада» переслідує набуття певного соціального статусу, говорить про бажання домінування над ресурсами чи людьми. Така цінність як «Гедонізм» свідчить про важливість для особистості чуттєвого задоволення, насолоди. «Досягнення» - пріоритезація особистого успіху згідно з стандартами соціуму. «Стимуляція» - про новизну та хвилювання. «Універсалізм» передбачає терпимість, толерантність особистості, збереження благополуччя усіх людей та природи, загальне порозуміння. Щодо цінності «Доброта або Доброзичливість» - тут саме захист благополуччя у близького оточення. «Самостійність» відповідно про самостійність думок та дій. Така цінність як «Традиція» є проявом поваги до релігійних, культурних ідей і звичаїв, відчуття обов'язку чи відповідальності щодо їх збереження. «Безпека» - це цінування стабільності соціуму, суспільства в цілому, своїх безпосередніх стосунків та безпеки самого себе. Ну і «Конформність чи Конформізм» в пріоритетах свідчить про певний аскетизм щодо спонукань чи дій, які можуть бути шкідливими для інших, або не є відповідними до соціальних очікувань – стримування таких поривів.

Розроблена Ш. Шварцем методика висвітлює динамічні взаємозв'язки між ціннісними типами та описує концептуальну структуру системи цінностей. Крім цього, наведені вище десять ціннісних типів, які пропонує Ш. Шварц, організовані у дві біполярні вісі виміру. А саме це самопіднесення – сюди входять цінності влади і досягнень та, на противагу їм – самотрансцендентність, сюди відносять такі

цінності як доброта або доброзичливість та універсализм. І друга полярна вісь це відкритість до змін, або протилежний до неї – консерватизм. До першого виміру входять цінності стимуляції, самостійності, а на противагу їм стоять їм такі цінності, як конформність або конформізм, традиції та безпека.

Такий біполярний поділ означає, що дії, які здійснюються особистістю протягом її життєдіяльності можуть як бути сумісними з іншими типами цінностей, так і вступати із ними у конфлікт. З метою усунення дисонансів, людина, очікувано, діє згідно власних пріоритезованих цінностей. Але навіть за умови наявності в особистостях досліджуваних конфлікту серед пріоритетних цінностей, така суперечність не завжди носить деструктивний характер, особливо при розгляді студентської молоді. Згідно з дослідженням у статті Т. П. Поснової «Виявлення конфліктності цінностей молоді за методикою Ш. Шварца» [4, с 36], існує імовірність, що такий розподіл пріоритетів щодо ціннісних орієнтацій у молодих людей, може стати рушійною силою для самоактуалізації та саморозвитку у них, звісно, за наявності належних умов.

Станом на 2024 рік, згідно з ресурсними даними сервісу Google Scholar, було опубліковано більше десяти тисяч статей, які мають згадки, або використовують методику Ш. Шварца «Портрет цінностей». Даний метод широко застосовується в дослідженнях з різних галузей, про що свідчать вище наведені дані. Науковці проявляють значний інтерес до даного методу, що будує для даної методики довірчий рейтинг.

Методика Ш. Шварца дозволяє вибудувати ієрархічну структуру цінностей як окремої особистості, так і групи людей. А цінності, які отримують найвищі бали в цій ієрархії, стають для індивіда провідними, тобто вони орієнтують його діяльність та творчість. Також розуміти пріоритизовані цінності важливо для того, щоб мати змогу ефективно мотивувати конкретну людину, або групу, до певної діяльності [7]. Потрібно звертати увагу на ті цінності, які у людини знаходяться на перших місцях – саме вони можуть, за нашими припущеннями, спонукати людину до вибору

відповідної політичної орієнтації, тої, яка більшою мірою звеличує важливі для особистості цінності.

Тест «The Political Compass» заснований на роботах таких науковців, як Вільгельм Райх, Ганс Айзенк та Теодор Адорно. Перша версія тесту відноситься до 2001 року і в більшості використовувався для збирання даних щодо розподілу політичних вподобань в різних країнах світу. Перевагою, новизною та особливістю цього опитувальника є додання соціальної шкали, це дозволило розглядати права та свободи громадян в інших аспектах та прибрало помилки в поширеному розумінні правих та лівих напрямків в політиці.

Політичний компас можна умовно розділити на економічний та соціальний виміри. Економічний вимір розділений на лівий та правий полюси. В економічному вимірі права сторона шкали асоціюється з підтримкою соціальної рівності, соціального захисту, безкоштовної медицини та освіти. Ідеології, що розташовуються на цьому полюсі, зазвичай виступають за активне державне втручання в економіку, регулювання ринків, володіння державою компаніями, високі податки та перерозподіл багатства. Їхні прихильники вірять у солідарність та колективну відповідальність за добробут громадян. В цьому контексті важливою є самостійність та самовідповідальність громадян.

Ліва сторона шкали представляє економічну свободу. Ідеології, що розташовуються тут, відстоюють мінімальне втручання держави в економіку, покладаються на вільну конкуренцію. Їхні прихильники вірять у індивідуальну відповідальність, приватну власність та вільне підприємництво. Вони прагнуть до зниження податків, приватизації державних підприємств та мінімізації соціальних програм.

Соціальний вимір шкали лежить на вісі авторитаризм-лібертаріанство. Авторитаризм – верхня частина, асоціюється з сильною державою, яка контролює всі аспекти життя суспільства. Ідеології, що розташовуються на цьому полюсі, допускають обмеження політичних та громадянських свобод заради стабільності та

успіху країни. Їхні прихильники вірять у традиційні цінності, суспільну згуртованість та сильний авторитет.

Лібертаріанство – нижня частина, ставить індивідуальні свободи на перше місце. Ідеології, що розташовуються тут, виступають за мінімальне втручання держави в життя людей, захищають права людини, демократію та індивідуалізм. Їхні прихильники вірять у саморозвиток, відповідальність та різноманіття.

Політичний компас є цінним інструментом для розуміння різноманіття політичних поглядів, аналізування ідеологій та визначення політичної позиції людини, або груп людей. Ресурс Google Scholar станом на 2024 рік налічує більше 1000 згадок The Political Compass в наукових публікаціях, що свідчить про те, що дана методика користується популярністю серед вчених, переважно в галузі соціології, політології а також психології. В нашому дослідженні даний тест був необхідним для точного визначення студентами власних політичних орієнтацій та більшої наочності отриманих даних і результатів, саме тому він був обраний для використання в даній науковій роботі.

Опитувальник визначення механізмів політико-ідеологічного самовизначення (ОМПС) був опублікований у 2003 році під авторством Циганенко Ганни Володимирівни. Циганенко Г.В. – сучасна науковиця, кандидат психологічних наук – соціальна психологія, психологія та соціальна робота, чії праці налічують близько 75 публікацій і згадуються та цитуються як в Україні, так і в усьому світі. До її робіт входять такі як «Динаміка дії соціально-психологічних механізмів політико-ідеологічного самовизначення молоді», «До питання дослідження ціннісного підґрунтя політичної ідентичності двох поколінь», «З досвіду дослідження соціально-психологічної структури інтересу студентської молоді до політики» та багато інших публікацій як з політичної психології, так і не тільки.

Опитувальник ОМПС є інструментом, що спрямований на аналіз та визначення механізмів, які впливають на процес самовизначення особистості у політичній сфері. Цей опитувальник дозволяє встановити політичні орієнтації, ідеологічні переконання та схильності респондентів, а також виявити фактори, які

формують їхні погляди на політику. Ця методика ще є досить новою, а її зміст відповідає завданням нашої роботи, тому саме її було обрано, як перспективний метод дослідження та визначення політичної самоідентифікації та механізмів і чинників які на це впливають у особистості.

2.2 Аналіз результатів дослідження

Аналіз отриманих даних є ключовим етапом будь-якого наукового дослідження, адже саме він дозволяє зробити висновки щодо досліджуваного явища. Тож перейдемо до аналізу результатів, отриманих за допомогою методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» у студентів з різною політичною орієнтацією, яка була визначена за допомогою використання тесту «Політичний компас».

Розподіл студентів на групи, відповідно до секторів політичного компасу можна побачити на рис.2.1:

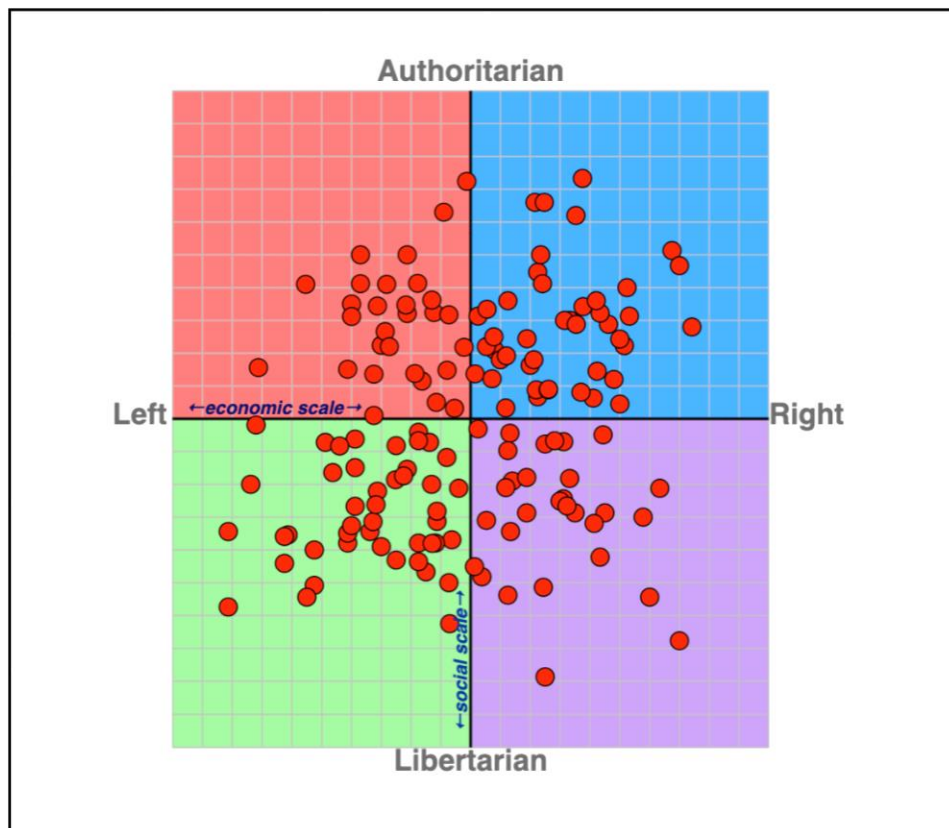

Рис. 2.1. Розподіл студентів на групи за секторами політичного компасу.

Як можна бачити на рис. 2.1, серед даних за показником, який відповідає за визначення політичної орієнтації, відсутні граничні значення, що може свідчити не тільки про центристські тенденції серед молоді, але й про невисоку вираженість політичної позиції, малу політичну активність.

У цьому контексті, буде доречним порівняти наші результати з дослідженнями початку 2000 років [8]. За даними більш ранніх досліджень, українська молодь тих років виявляє низький рівень зацікавленості у політиці та малу активність у політичній сфері. За їхніми даними, більшість молодих людей демонструє пасивне ставлення до участі у політичному житті країни. Вони відчужені від політики та виявляють схильність до самопочуття індивідуальності. Однак менше третини молодих людей вважають, що молодь повинна брати активну участь у політичному житті країни, що може свідчити про відмінності у суспільному баченні їхньої ролі в політичних процесах. Так і в нашому дослідженні, відсутність крайніх показників може свідчити про невисокий рівень залученості молоді до політичної галузі інтересів.

Таблиця 2.1

Показники типів цінностей в групах досліджуваних

Вибірка:	1	2	3	4	Всього
Цінність:	Середні значення				
Конформізм	3,63	3,59	3,42	3,42	3,51
Традиція	3,29	3,18	2,64	2,83	2,97
Доброзичливість	<u>4,16</u>	4,17	4,01	4,21	4,13
Універсалізм	4,12	4,00	<u>4,39</u>	4,23	4,19
Самостійність	4,10	<u>4,53</u>	<u>4,39</u>	<u>4,67</u>	<u>4,43</u>
Стимуляція	4,01	<u>4,47</u>	4,13	4,07	4,19
Гедонізм	<u>4,24</u>	<u>4,62</u>	<u>4,45</u>	<u>4,68</u>	<u>4,50</u>
Досягнення	4,00	4,19	4,01	<u>4,68</u>	4,20
Влада	3,60	4,02	3,60	4,31	3,87
Безпека	<u>4,13</u>	4,18	4,33	4,09	<u>4,20</u>

Зосередимось на визначенні та порівнянні показників середніх значень щодо цінностей у чотирьох групах студентів, які відповідають різним секторам політичного компасу. Це дозволить нам більш чітко зрозуміти, чи існують зв'язки між політичними орієнтаціями та цінностями у наших досліджуваних.

У таблиці 2.1 висвітлено показники середніх значень щодо цінностей у студентів різних політичних орієнтацій – виділено підкресленням пріоритезовані цінності у кожній з груп, де вибірка 1 відповідає сектору «Авторитарні ліві» або «Соціалісти» на політичному компасі, який використовувався для розподілу студентів на групи; вибірка 2 – «Авторитарні праві» або як їх згадують в класичній літературі «Праві»; вибірка під номером 3 складається зі студентів з «лівими» поглядами – «Лібертаріанські ліві»; і, відповідно, вибірка номер 4 – «Дібертаріанські праві» або «Консерватори». Цінність, яка посіла першість в кожній з груп, позначена жирним виділенням.

Згідно з таблицею, можемо зазначити, що для трьох з чотирьох груп, за даними середніх значень, найбільш пріоритетною цінністю з десяти цінностей, запропонованих Ш. Шварцем в його методиці «Портрет цінностей» є «Гедонізм». Такий результат не був перебачений гіпотезами дослідження і можна висунути кілька припущень, чому саме гедонізм посягає першість у ієрархії цінностей серед студентської молоді в Україні, згідно аналізу результатів нашої роботи. Можливо, пріоритезація такої цінності як «Гедонізм» була зумовлена впливом соціально-політичного середовища, в якому перебувають студенти України на теперішній час.

Така гіпотеза відкриває можливості та перспективи для подальшого дослідження ціннісної сфери у студентів, які проживають та продовжують своє навчання в умовах військового конфлікту за участі країни, в якій вони проживають. Тобто припускається, що така цінність як «Гедонізм» більшою мірою має зв'язок не з формуванням політичної орієнтації чи поглядів, а виникає на тлі певних зовнішніх умов та звеличується більшою мірою через певні окремі, непостійні в житті особистості обставини. Також імовірною причиною переважання гедонізму в ієрархічній системі ціннісних орієнтацій особистостей студентів є особливість

нового покоління, покоління «Z». Дослідження цієї гіпотези також можна вважати перспективним, особливо у розгляді порівняння системи цінностей серед представників різних поколінь.

Також в дослідженнях минулих років, було зазначено, що студенти виявляли схильність до негативного оцінювання динаміки політичних процесів [8, с.288]. Вони проявляли відсутність віри в покращення суспільної моралі та висловлювали переконання щодо переваги особистих мотивів над суспільними цінностями. І сучасна молодь, як показують результати аналізу дослідження ціннісної сфери студентів в нашій роботі, також ставить в пріоритет особисті мотиви – гедоністичні.

Тепер перейдемо до більш детального розгляду середніх значень щодо цінностей серед груп студентів з різною політичною орієнтацією. За нашою гіпотезою, для студентів, що є представниками першої групи, «Соціалістів» або «Авторитарних лівих» пріоритезовані такі цінності як «Безпека», та «Доброзичливість». За результатами аналізу наших даних, можна стверджувати, що в дійсності провідне місце в системі цінностей студентів з даною політичною орієнтацією займає цінність «Гедонізм». Далі, послідовно другою пріоритетною цінністю є «Доброзичливість», і вже за нею в ієрархії стоїть «Безпека». Тож, можна зазначити, що ті цінності, які є пріоритезованими згідно з гіпотезою, яку ми висували, все ж посідають високе місце в системі цінностей студентів з групи «Авторитарних лівих».

Для студентів, які відносяться до групи «Авторитарні праві», відповідно до показників середніх значень в групах, у пріоритеті стоять такі цінності як «Гедонізм», «Самостійність» та «Стимуляція», послідовно від найбільш до найменш важливої цінності, з тих, що посідають першість в ієрархії цінностей даної групи студентів. Згідно нашої гіпотези, пріоритет «Авторитарні праві» мали б надавати таким цінностям як «Стимуляція» та «Влада» - як можна побачити, «Стимуляція» дійсно увійшла до переліку пріоритезованих цінностей, а от щодо «Влади» - ця цінність посіла сьоме з десяти можливих місць за показниками середніх значень у досліджуваних з цієї групи.

«Лібертаріанські ліві» студенти, або представники третьої групи досліджуваних також пріоритезують в першу чергу «Гедонізм», а на наступних позиціях в ієрархії знаходяться послідовно «Самостійність» та «Універсалізм» - саме останні дві цінності, згідно нашої гіпотези пріоритезують студенти з групи номер три, і це справдилось в показниках середніх значень, як можна бачити з інформації, наведеної у таблиці 2.1.

Четверта група, «Консерватори» або «Лібертаріанські праві», за нашою гіпотезою ставлять в пріоритет такі цінності як «Традиція» та «Досягнення», а результати проведеної роботи свідчать, що в пріоритеті у даної групи досліджуваних студентів стоять наступні цінності – «Досягнення» очолює ієрархію системи цінностей для даної групи, далі йдуть «Гедонізм» та «Самостійність» у відповідній послідовності.

Всього, серед усіх груп, середні показники щодо цінностей очолюють «Гедонізм», «Самостійність» та «Безпека». Цікаво, що остання цінність увійшла до пріоритетів лише однієї групи окремо, але в загальному посідає високе місце в ієрархії цінностей для усіх досліджуваних. Можливо це пов'язано також із соціально-політичними умовами сьогодення.

Найнижче місце серед усіх цінностей посіла «Традиція» - можна висунути припущення, що це було зумовлено особливостями покоління, до якого належать наші досліджувані, але також можна зазначити, що це питання є перспективним для подальшого вивчення в соціологічній чи психологічній науках.

Також слід зазначити, що цінність «Самостійність» посідає важливе місце для трьох з чотирьох груп студентів, що свідчить про певні тенденції в побудові ієрархії системи цінностей сучасної студентської молоді. Це може слугувати перспективою для подальшої розробки даної теми в психології та основою для майбутніх досліджень. Наприклад, однією з можливих галузей для подальшого дослідження може бути вивчення особливостей ціннісних орієнтацій у груп студентів різної академічної спрямованості. Такі дослідження можуть допомогти визначити, які цінності та орієнтації переважають у різних груп студентів, і дослідити

взаємозв'язок з їхньою академічною та професійною діяльністю. Або дослідження особливостей цінностей у групи студентів у порівнянні з групою людей похилого віку. Все це закладає можливості для подальшого вивчення споріднених тематик.

2.3. Опис математичної статистики

Однофакторний дисперсійний аналіз ANOVA

Наше дослідження ставить на меті вивчення особливостей цінностей студентів з різними політичними поглядами.

Був проведений аналіз критерію односторонності дисперсії, який показав, що за коефіцієнтом Левене усі групи є гомогенними, як за методикою Ш.Шварца «Портрет цінностей», так і за опитувальником визначення механізмів політико-ідеологічного самовизначення (ОМПІС), і, так як студенти були розподілені на 4 групи, згідно з секторами політичного спектру з методики політичного компасу – група студентів лівого лібертаріанського спрямування, група студентів з правими лібертаріанськими поглядами, група студентів, що притримуються лівих авторитарних поглядів, і, відповідно група студентів з правими авторитарними поглядами, то для аналізу результатів дослідження, відповідно до мети та завдань, було обрано однофакторний дисперсійний аналіз. Саме такий спосіб аналізу даних використовується для дослідження значущості відмінностей між середніми значеннями однієї змінної за допомогою порівняння дисперсій для трьох та більше незалежних груп – як і в нашому дослідженні.

Тож перейдемо до розгляду загальних статистик за методикою Шварца (див. табл.2.2).

Однофакторний дисперсійний аналіз показав, що існує статистично значуща різниця у результатах за цінностями:

«Традиція» ($F(3,144) = 4,27, p = 0,006$);

«Самостійність» ($F(3,144) = 3,69, p = 0,013$);

«Досягнення» ($F(3,144) = 3,38, p = 0,021$);

«Влада» ($F(3,144) = 3,51, p = 0,017$).

Тест Тьюкі для множинних порівнянь показав, що середні результати тесту значно різнилися:

За цінністю «Традиція» між першою та третьою вибірками ($p = 0,014$), 95% ДІ = (0,096, 1,209) та між другою та третьою вибірками ($p = 0,030$), 95% ДІ = (0,379, 1,045).

Таблиця 2.2

Загальні статистики за методикою Ш.Шварца

Цінності		Сума квадратів	Ст. св.	Середній квадрат	F	Знач
Конформізм	Між групами	1,366	3	0,455	0,55	0,649
	Всередені груп	119,244	144	0,828		
Традиція	Між групами	10,567	3	3,522	4,271	0,006
	Всередені груп	118,764	144	0,825		
Доброзичливість	Між групами	0,907	3	0,302	0,398	0,754
	Всередені груп	109,28	144	0,759		
Універсалізм	Між групами	3,586	3	1,195	1,562	0,201
	Всередені груп	110,235	144	0,766		
Самостійність	Між групами	5,444	3	1,815	3,689	0,013
	Всередені груп	70,837	144	0,492		
Стимуляція	Між групами	5,004	3	1,668	1,587	0,195
	Всередені груп	151,384	144	1,051		
Гедонізм	Між групами	3,632	3	1,211	1,316	0,271
	Всередені груп	132,428	144	0,92		
Досягнення	Між групами	9,82	3	3,273	3,337	0,021
	Всередені груп	141,248	144	0,981		
Влада	Між групами	12,327	3	4,109	3,517	0,017
	Всередені груп	168,257	144	1,168		
Безпека	Між групами	1,237	3	0,412	0,581	0,628
	Всередені груп	102,163	144	0,709		

За цінністю «Самостійність» між четвертою та першою вибірками ($p = 0,011$), 95% ДІ = (0,096, 1,037).

За цінністю «Досягнення» між четвертою та першою вибірками ($p = 0,041$), 95% ДІ = (0,019, 1,348) та між четвертою та третьою вибірками ($p = 0,023$), 95% ДІ = (0,654, 1,279).

За цінністю «Влада» між четвертою та третьою вибірками ($p = 0,030$), 95% ДІ = (0,049, 1,374).

Результати дослідження показали, що існує статистично значуща різниця у ставленні до цінності «Традиція» серед різних груп, які були досліджені. Однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) вказує на наявність значущої різниці між групами ($F(3,144) = 4,27$, $p = 0,006$). Подальший тест Тьюкі для множинних порівнянь підтвердив, що значуща різниця існує між групою «Авторитарні ліві» та групою «Лібертаріанські ліві», з p -значенням 0,014 і 95% довірчим інтервалом (0,096, 1,209).

Середні значення для групи «Авторитарні ліві» становлять 3,29, тоді як для групи «Лібертаріанські ліві» – 2,64. Це вказує на те, що група «Авторитарні ліві» має більш високу оцінку за цінністю «Традиція», що може свідчити про їх більше цінування традицій порівняно з групою «Лібертаріанські ліві».

Також тест Тьюкі для множинних порівнянь показав, що існує значуща різниця між середніми оцінками групи «Лібертаріанські ліві» (середнє – 2,64) та групи «Авторитарні праві» (середнє – 3,18), з p -значенням 0,030 і 95% довірчим інтервалом (0,379, 1,045).

Це означає, що група «Авторитарні праві» має вищу середню оцінку за цінністю «Традиція» порівняно з групою «Лібертаріанські ліві». Вищий середній показник у «Авторитарних правих» вказує на те, що вони більше цінують традиції, ніж «Лібертаріанські ліві».

Результати дослідження свідчать про статистично значущі відмінності у ставленні до цінності «Самостійність» серед досліджуваних груп. Однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) показав, що існує значуща різниця між групами

($F(3,144) = 3,69$, $p = 0,013$), що вказує на наявність відмінностей у середніх значеннях за цією цінністю.

Тест Тьюкі для множинних порівнянь підтвердив, що існує статистично значуща різниця між групами «Лібертаріанські праві» (середнє значення – 4,67) та «Авторитарні ліві» (середнє значення – 4,10), з p -значенням 0,011 і 95% довірчим інтервалом (0,096, 1,037). Це вказує на те, що група «Лібертаріанські праві» має вищу середню оцінку за цінністю «Самостійність», що означає, що вони більше цінують або прагнуть до самостійності в порівнянні з групою «Авторитарні ліві».

Однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) показав, що є статистично значущі відмінності у ставленні до цінності «Досягнення» серед досліджуваних груп ($F(3,144) = 3,38$, $p = 0,021$). Це свідчить про те, що групи мають різні середні значення, і ці відмінності є значущими.

Тест Тьюкі для множинних порівнянь виявив дві значущі різниці між групами:

1. Лібертаріанські праві та Авторитарні ліві: Різниця у середніх значеннях за цінністю «Досягнення» між Лібертаріанськими правими (4,68) та Авторитарними лівими (4,00) була статистично значущою ($p = 0,041$), з 95% довірчим інтервалом (0,019, 1,348). Це означає, що Лібертаріанські праві надають більше значення досягненням, ніж Авторитарні ліві.

2. Лібертаріанські праві та Лібертаріанські ліві: Тест Тьюкі також показав статистично значущу різницю у середніх значеннях за цінністю «Досягнення» між Лібертаріанськими правими (4,68) та Лібертаріанськими лівими (4,01), з p -значенням 0,023 і 95% довірчим інтервалом (0,654, 1,279). Це вказує на те, що Лібертаріанські праві більше цінують досягнення, ніж Лібертаріанські ліві.

Таким чином, з цих результатів можна зробити висновок, що Лібертаріанські праві більше цінують досягнення, порівняно з Авторитарними лівими та Лібертаріанськими лівими.

Однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) показав, що існує статистично значуща різниця в оцінках за цінністю «Влада» серед досліджуваних груп ($F(3,144)$

= 3,51, $p = 0,017$). Цей результат свідчить про те, що між групами є статистично значущі відмінності у ставленні до влади.

Тест Тьюкі для множинних порівнянь уточнив ці відмінності, виявивши значущу різницю між групами «Лібертаріанські праві» та «Лібертаріанські ліві». Різниця у середніх значеннях за цінністю «Влада» між «Лібертаріанськими правими» (4,31) та «Лібертаріанськими лівими» (3,60) була статистично значущою ($p = 0,030$), з 95% довірчим інтервалом (0,049, 1,374). Це означає, що «Лібертаріанські праві» мають значно вищий рівень цінності «Влада», ніж «Лібертаріанські ліві».

Цей результат вказує на те, що «Лібертаріанські праві» більше цінують владу або виявляють більшу зацікавленість у питаннях влади порівняно з «Лібертаріанськими лівими».

Розглянемо загальні статистики для методики ОМПС:

Таблиця 2.3

Загальні статистики за методикою ОМПС

<i>Механізм</i>		<i>Сума квадратів</i>	<i>Ст. св.</i>	<i>Середній квадрат</i>	<i>F</i>	<i>Знач</i>
Позиційна конкуренція	Між групами	962,358	3	320,786	1,496	0,218
	Всередені груп	30879,37	144	214,44		
Політична ідентифікація	Між групами	674,139	3	224,713	1,23	0,301
	Всередені груп	26304,94	144	182,673		
Домінантна автономізація	Між групами	105,71	3	35,237	0,647	0,586
	Всередені груп	7841,398	144	54,454		
Владне самоствердження	Між групами	60,561	3	20,187	0,298	0,827
	Всередені груп	9761,142	144	67,786		
Прагматична раціоналізація	Між групами	5,688	3	1,896	0,201	0,896
	Всередені груп	1358,88	144	9,437		
Нормативна непоступливість	Між групами	26,56	3	8,853	0,87	0,458
	Всередені груп	1465,764	144	10,179		

Можна зазначити, що в нашому дослідженні за допомогою однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA) не було виявлено значущих відмінностей за результатами аналізу даних для методики ОМПС. Такий результат може бути наслідком ряду імовірностей, які вплинули на відсутність значущих відмінностей між групами:

Гендерна диспропорція. Гендерний дисбаланс у вибірках може спричинити певні спотворення у результатах дослідження. В нашому випадку було досліджено 94 жінки та 54 чоловіка, що є досить суттєвою відмінністю в кількості.

Недостатня мотивація. Хоча участь у дослідженні була добровільною, а респонденти отримували свої результати, це не завжди гарантувало, що всі учасники підходили до тестування серйозно і уважно. Через це могли виникнути артефакти, спричинені різним рівнем мотивації серед учасників.

Установки респондентів. До них належать такі:

Усереднення даних – респонденти уникають крайніх оцінок і частіше обирають середні значення, побоюючись, що екстремальні оцінки виглядатимуть недостовірно.

Схильність до соціально схвалених відповідей – учасники обирають відповіді, які вважаються прийнятними у суспільстві.

Прикрашення себе – тенденція давати собі вищі оцінки, ніж це може бути насправді.

Відсутність відмінностей між групами. Варто врахувати, що врешті-решт між двома досліджуваними групами можуть бути відсутні суттєві відмінності. Це також може вплинути на інтерпретацію результатів.

Перейдемо до розгляду результатів за факторним аналізом:

Ми провели факторний аналіз на всій вибірці, за показниками як методики Шварца, так і ОМПС, зберегли фактори як нові змінні та провели дисперсійний аналіз за факторами. В результаті було отримано значущі показники за фактором, який ми охарактеризували як «Консервативність». У межах цього фактору, який містить у собі змінні «Традиція», та «Конформізм» (з методики Шварца) і змінну

«Прагматична раціоналізація» (з методики ОМПС), є значуща різниця між групами Лівих лібертаріанських студентів та Правих авторитарних, а також між групами Лівих лібертаріанських та Лівих авторитарних. Відповідні дані можна побачити в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Парні порівняння для груп						
Групи	3-4	3-2	3-1	4-2	4-1	2-1
Знач.	0,497	0,019	0,020	0,155	0,132	0,831

Тут, групи 3-2 та 3-1 це відповідно шкал політичного компасу Лібертаріанські ліві-Авторитарні праві та Лібертаріанські ліві-Авторитарні ліві.

Така шкала як «Прагматична раціоналізація» згідно з методикою ОМПС описує віру особистості в її розумові чи інтелектуальні можливості, здібності. Характеризує домінування цих здібностей в житті даних особистостей. Також такі люди впевнені, що ладні зрозуміти усе те, що відбувається в житті суспільства та їх власному. Методика ОМПС загалом використовується для визначення механізмів політико-ідеологічної самоідентифікації, тому можемо зробити висновок, що для тих груп, для яких було виявлено значущі відмінності за фактором «Консервативність» саме такий механізм як «Прагматична раціоналізація» стимулює формування певного типу політичної орієнтації. Це дуже гармонійно поєднується, адже група цінностей «Традиція, Конформізм та Безпека» лежить на одній вісі, яка протилежна такій групі як «Самостійність та Стимуляція» - відкритість до змін. Тож стає очевидним, що закриті до змін люди, характерно для вищезгаданої шкали ОМПС, будуть переконані в тому, що їх знання є найважливішими та, як наслідок нові знання сприйматись не повинні.

Висновки до другого розділу

У розділі описано методологічну основу дослідження, надано роз'яснення щодо доцільності використання відповідних інструментів дослідження ціннісних орієнтацій та політичної орієнтації особистості, таких як методика Ш. Шварца

«Портрет цінностей», Опитувальник Механізмів Політико-ідеологічного Самовизначення (ОМПІС) авторства Г.В.Циганенко та тесту «Політичний компас».

Виявлено політичні орієнтації студентів згідно з тестом «Політичний компас» та розподілено досліджуваних на 4 групи: Ліві авторитарні, Праві авторитарні, Ліві лібертаріанські, Праві лібертаріанські.

Аналіз цінностей за методикою Ш.Щварца показав, що найбільш пріоритетною цінністю для трьох з чотирьох груп є «Гедонізм». За цінностями «Традиція», «Самостійність», «Досягнення», «Влада» існує значуща різниця – за цінністю «Традиція» між Лівими авторитарними студентами та Лівими лібертаріанськими й між Лівими лібертаріанськими та Правими авторитарними студентами. Цінність «Традиція» посідає останнє місце в ієрархії цінностей усіх груп студентів. Цінності «Досягнення» надають перевагу тільки студенти Правої лібертаріанської орієнтації. І також «Самостійність» посідає високе місце в ієрархії цінностей у студентів Правої авторитарної, Лівої лібертаріанської та Правої лібертаріанської орієнтацій. Найбільш значущий показник різниці належить цінності «Традиція».

Підтверджено гіпотезу про пріоритетність таких цінностей як «Безпека» та «Доброзичливість» для Лівих авторитарних студентів, ці цінності посіли відповідно третє та друге місце в ієрархії цінностей цієї групи. Також було частково підтверджено гіпотезу про те, що у Правих авторитарних студентів будуть в пріоритеті такі цінності як «Влада» та «Стимуляція»: «Стимуляція» посіла третє місце в ієрархії цінностей цієї групи досліджуваних. Третя гіпотеза була підтверджена, «Універсалізм» та «Самостійність» є пріоритетними для студентів з лівими лібертаріанськими поглядами. І також четверта гіпотеза частково була підтверджена – цінність «Досягнення» отримала першість в ієрархії цінностей студентів даної групи.

Також за результатами проведеного факторного аналізу було виявлено, що за фактором «Консервативність» існують значущі відмінності між Лівими авторитарними та Лівими лібертаріанськими, а також Лівими лібертаріанськими та

Правими авторитарними групами студентів. Тому було зазначено, що прагматична раціоналізація, яка виявлена за допомогою методики ОМПС, сприяє формуванню певного типу політичної орієнтації у студентів, особливо серед тих, хто прихильний до консервативних цінностей.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено теоретичний аналіз та емпіричне дослідження цінностей студентів різної політичної орієнтації. На підставі теоретичного аналізу виявлено, що цінності - критерії, за якими людина визначає ставлення до світу загалом і до себе особисто. Політичні орієнтації - це система поглядів, яка охоплює уявлення особистості щодо політичних явищ. Виділено групи за політичними орієнтаціями – Ліві авторитарні, Праві авторитарні, Ліві лібертаріанські та Праві лібертаріанські і описано їх особливості. Також виявлено наявність суперечності в попередніх вивченнях цінностей та політичних орієнтацій у психології.

У результаті емпіричного дослідження встановлено, що у студентів, які надають перевагу певним цінностям, існує тенденція до вибору відповідної політичної орієнтації, яка більшою мірою відповідає обраним цінностям та реалізує їх. Це підтвердилось значущими розбіжностями за показниками між вибірками Правих лібертаріанських студентів та Лівих авторитарних за цінностями «Самостійність» та «Досягнення», і також між групами Лівих та Правих лібертаріанських за цінностями «Досягнення» та «Влада». Також значущі відмінності було виявлено за цінністю «Традиція» між студентами Лівої авторитарної та Лівої лібертаріанської орієнтації.

За результатами дослідження у студентів Лівої авторитарної, Правої авторитарної та Лівої лібертаріанської орієнтації, першість в ієрархії цінностей посідає «Гедонізм». Цей факт відкриває перспективи для подальших досліджень та глибшого аналізу причин таких показників. Також було зафіксовано, що певні механізми політичного та ідеологічного самовизначення, зокрема «Прагматична раціоналізація» сприяють формуванню відповідного типу політичної орієнтації у студентів, особливо серед тих, хто прихильний до консервативних цінностей. Це відображено у значущих відмінностях між групами Лівих авторитарних студентів і Лівих лібертаріанських, а також Лівих лібертаріанських і Правих авторитарних за фактором «Консервативність».

Було підтверджено припущення, що цінності «Безпека» та «Доброзичливість» мають високу пріоритетність для студентів з лівими авторитарними поглядами, відповідні цінності посіли третє та друге місце в ієрархії цінностей цієї групи студентів. Гіпотеза щодо пріоритетності цінностей «Влада» та «Стимуляція» для правих авторитарних студентів, віднайшла підтвердження – «Стимуляція» посіла третє місце в їхній ієрархії цінностей. Також була підтверджена гіпотеза щодо цінностей студентів лівих лібертаріанських орієнтацій - «Універсалізм» та «Самостійність» виявилися пріоритетними для студентів цієї групи. Також віднайшло підтвердження припущення надання переваги «Досягненню», ця цінність стала найважливішою в ієрархії цінностей студентів правої лібертаріанської групи.

Результати цього дослідження можуть слугувати основою для подальшого вивчення пріоритетних цінностей у студентів та виокремлення можливих факторів, що зумовлюють формування відповідної системи цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боришевський М. Й. Національні цінності у структурі громадянської свідомості та самосвідомості особистості. *Ціннісні орієнтації у громадянському становленні особистості*: Збірник наук.-метод. статей. Дрогобич, 1998. С.11-14.
2. Маєвська Н. А., Пуертас Д. К. Особливості цінностей студентської молоді з різним електоральним вибором. *Соціальна психологія*. 2010. № 1. С.77-85 .
3. Михайлишин У. Б. Ціннісні орієнтації в структурі особистості. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2017. С. 50–52.
4. Поснова Т. П. Виявлення конфліктності цінностей молоді за методикою Ш. Шварца. *Збірник «Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами»*. 2007. № 3(5). С.136-143.
5. Пуертас С. Д. К. Ситуативна актуалізація цінностей як чинник електорального вибору студентської молоді: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.11. Київ, 2015. 16 с.
6. Світове дослідження цінностей: 2020 в Україні: веб-сайт. URL: <https://ucerp.org.ua/doslidzhennya/world-values-survey-2020-in-ukraine.html> (дата звернення: 20.02.2024).
7. Семків І. І. Адаптація методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» українською мовою. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 1. С. 12–28.
8. Турбан В. В. Становлення психологічної думки в Україні: провідні ідеї та історія розвитку : колективна монографія / за ред. В. В. Турбан. К. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 306 с.
9. Ямницький О. В. Категорія «цінності» у психологічному вимірі. *Наука і освіта*. 2013. №4. С. 34-37.
10. Barnea M., Schwartz S. H. Values and voting. *Political Psychology*. 1988. No 19. P. 17–40.

11. Eckhardt W. Authoritarianism. *Political Psychology*. 1991. Vol. 12, No. 1. P. 97-124.
12. Gindler A. "The Theory of the Political Spectrum". *Journal of Libertarian Studies*. 2020. Vol. 24, No. 2. P. 240–271.
13. Inglehart, R. "Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies". Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997. 464 p.
14. Sterba J. P. Neo-Libertarianism. *American Philosophical Quarterly*. 1978. Vol. 15, No. 2. P. 115-121.
15. Stuart A., Maddox W.S., Lilie, I. *Beyond Liberal and Conservative: Reassessing the Political Spectrum*, 1949. 203 p.

АНОТАЦІЯ

Олареско В. Кваліфікаційна робота. – Цінності студентів різної політичної орієнтації.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню цінностей у студентів різної політичної орієнтації. Для досягнення мети дослідження було використано арсенал психологічних інструментів, таких як методика Ш. Шварца "Портрет цінностей" в адаптації І. Семків, Опитувальник Механізмів Політико-ідеологічного Самовизначення (ОМПІС) та тест "Політичний компас".

Аналіз результатів дослідження надав змогу виявити особливості цінностей студентів різної політичної орієнтації, при цьому прагматична раціоналізація як механізм політико-ідеологічного самовизначення сприяє формуванню відповідної політичної орієнтації у студентів. Було визначено, що студенти з лівими авторитарними поглядами надають перевагу таким цінностям, як доброзичливість та безпека; студенти правої авторитарної орієнтації ставлять у пріоритет стимуляцію як цінність, а студенти лівих лібертаріанських орієнтацій мають в пріоритеті такі цінності, як самостійність та універсалізм, а група правих лібертаріанських студентів – досягнення. Також виявлено, що для студентів лівих авторитарних, правих авторитарних та лівих лібертаріанських орієнтацій на першому місці в ієрархії цінностей знаходиться гедонізм.

Ключові слова: цінності, політичні орієнтації, політичний спектр, студенти.

ANNOTATION

Olaresko V. Qualification work - Values of students of different political orientations.

The qualification work is devoted to the study of values among students of different political orientations. To achieve the purpose of the study, an arsenal of psychological tools was used, such as S. Schwartz's "Portrait of Values" methodology adapted by I. Semkiv, the Questionnaire of Mechanisms of Political and Ideological Self-Determination (OMIPD) and the Political Compass test.

The analysis of the research results allowed to identify the peculiarities of the values of students of different political orientations, while pragmatic rationalization as a mechanism of political and ideological self-determination contributes to the formation of an appropriate political orientation among students. It was determined that students with left-wing authoritarian views prefer such values as benevolence and security; students with right-wing authoritarian orientation prioritize stimulation as a value, while students with left-wing libertarian orientation prioritize such values as independence and universalism, and a group of right-wing libertarian students prioritize achievement. It has also been found that for students of left authoritarian, right authoritarian and left libertarian orientations, hedonism is at the top of the hierarchy of values.

Keywords: values, political orientations, political spectrum, students.